

KS. ROBERT NĘCEK

*Katedra Edukacji Medialnej
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków*

ROLA ŚRODKÓW PRZEKAZU W SŁUŻBIE MIŁOSIĘRDZIA NA KANWIE NAUCZANIA JANA PAWŁA II

Słowa kluczowe: etos dziennikarski, profesjonalizm, niezależność, dobro wspólne

1. Wprowadzenie. 2. Dziennikarski etos służby. 2.1. Profesjonalizm. 2.2. Niezależność. 2.3. Kłopoty z dobrem wspólnym. 3. Jan Paweł II o miłosierdziu. 3.1. Rozumienie miłosierdzia. 3.2. Informacja miłosierdziem. 3.3. Przebaczenie i pojednanie. 4. Media w służbie miłosierdzia. 4.1. Budowanie zaufania. 4.2. Zaangażowanie na rzecz prawdy i piękna. 4.3. Powołanie do wolności. 5. Zakończenie

1. WPROWADZENIE

Niewątpliwie rewolucja technologiczna w przekazie informacji tak szybko się rozwija, że w zachwycie nad jej rozwojem człowiek w dalszym ciągu nie zdaje sobie sprawy z tego, do czego media mają służyć i jakie treści przekazywać¹. Tymczasem środki społecznego przekazu nabrały takiego znaczenia, że „są dla wielu głównym narzędziem kierującym i inspirującym postawy indywidualne, rodzinne, społeczne”². Z tej racji pracownicy mediów są zobowiązani, kierując się zrozumieniem i szacunkiem, prowadzić ludzi do pojednania i miłosierdzia³. W tym kontekście zostaną przedstawione: dziennikarski etos służby, Jan Paweł II o miłosierdziu, media w służbie miłosierdzia.

¹ Por. R. Kapuściński, *Autoportret reportera*, Kraków 2003, 132.

² Jan Paweł II, *Il Rapido sviluppo. List apostolski do odpowiedzialnych za środki społeczne- go przekazu (24.01.2005)*, nr 1.

³ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle „Pacem in terris”*. *Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2003*, w: Jan Paweł II, *Dziela zebrane*, t. 4, Kraków 2007 [dalej: DZ4], 942.

2. DZIENNIKARSKI ETOS SŁUŻBY

Dziennikarski etos służby jest wyuczoną skłonnością do reagowania w społecznie określony sposób i przejawiający się w konkretnych czynach. Jest podejmowaniem określonych działań, będących odpowiedzią na społeczne oczekiwania. Postawa etyczna jest więc zorganizowanym zbiorem reakcji, która dokonuje się wewnątrz osoby, a którą dostrzega się w formie uzewnętrznionej³. W perspektywie dziennikarskiego etosu zostaną omówione: profesjonalizm, niezależność i kłopoty z dobrem wspólnym.

2.1. PROFESJONALIZM

W nauczaniu społecznym Jana Pawła II niezwykle ważną sprawą w posłudze dziennikarskiej jest profesjonalizm, a profesjonalizm oznacza kompetencję, staranność, doskonalenie i nieustanne uaktualnianie umiejętności. W tym samym duchu mówi papież Franciszek. Według niego „profesjonalizm kształtowany jest, a częściowo również się go nabywa. Sądzę jednak, że do tego, aby się uformował i aby można było go nabyć, od początku muszą być dobre podstawy”⁴. Oznacza to, że profesjonalści nie mogą ograniczać się jedynie do łatwego zysku. Co więcej, zobowiązani są do odmawiania udziału w produkcji programów urągających ludzkiej godności i deprecjonujących sumienie. Profesjonaliści, „którzy zdają sobie sprawę z zakresu oddziaływania swoich programów, powinni – według Jana Pawła II – wykazywać szczególną troskę o ich wysoką jakość moralną, tak by ich wpływ na kulturę był nieodmiennie dodatni”⁵. Oznacza to także, iż profesjonalizm wyraża się nie tylko przez mentalność techniczną, ale przejawia się w zdobywaniu solidnej wiedzy i nieustannym jej pogłębianiu. Rzetelna wiedza pozbawia uprzedzeń, zachęca do ciągłego poznawania świata, a nade wszystko prowadzi do wzajemnego zrozumienia⁶. Chodzi o to, że wspólnota ludzi zawiązuje się wtedy, kiedy jest to wspólnota ludzi wzajemnie się rozumiejących. Gdy dziennikarz dostaje do ręki gazetę, zdaje sobie sprawę z tego, co ma w niej napisać. Wiedza jest tu przejawem zaufania, a zaufanie pęka, gdy dziennikarz okłamuje czytelnika, nie stara się dojść do sedna problemu, lekceważy okoliczności i kontekst sprawy. W ten sposób rodzi się patologia⁷.

Tymczasem profesjonalizm wyznacza „możliwość obiektywnego przedstawiania faktów”⁸. Choć papież mówi o obiektywności, to jednak niektórzy uważają, że nie ma czegoś takiego jak obiektywizm, gdyż jest on sprawą sumienia osoby, która przekaz emituje. Można jedynie udzielać sobie odpowiedzi na pytanie, czy

⁴ Franciszek, *Służba Kościołowi powszechnemu i Kościołom partykularnym. Bożonarodzeniowe spotkanie z Kurią Rzymską* (21.12.2014), *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie) 35 (2014), nr 2, 14–15.

⁵ Jan Paweł II, *Rola kaset magnetofonowych i magnetowidowych w kształtowaniu kultury i sumienia. Orędzie na XXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1993*, w: DZA, 913.

⁶ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie wzajemnego zrozumienia między narodami. Orędzie na XXXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2005*, w: DZA, 947.

⁷ Por. J. Tischner, *Polska jest Ojczyzną*. Paris 1981, 69.

⁸ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie pokoju. Orędzie na XVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1983*, w: DZA, 880.

to, co piszę, bliskie jest prawdy. W czym rzecz? Otóż przekaz jest owocem selekcji rzeczy, intuicji, zależy od talentu i moralności. Co więcej, można zafalszować rzeczywistość z powodu niekompletnych wspomnień, słabej pamięci lub zakłóconych emocji⁹. Na marginesie warto dodać uwagę biskupa Jana Chrapka, który lękał się dziennikarzy przekonujących, lecz profesjonalnie słabych. Nieprzypadkowo więc zauważył, że „młodzi dziennikarze nie mają prawa uczyć się na naszych oczach, gdyż podając nieprecyzyjną informację, mogą zatruć całe społeczeństwo. Jeżeli obecnie wysokie kary nakłada się na ludzi, którzy czasami przez nieuwagę zatruli jezioro czy rzekę, to nie można lekceważyć tych, którzy fałszem zatruli wyobraźnię tysięcy czy milionów odbiorców”¹⁰. Dlatego być profesjonalnym, to oddać się sztuce *robienia dobrego dziennikarstwa*¹¹.

2.2. NIEZALEŻNOŚĆ

Jan Paweł II, mówiąc o dziennikarskim etosie służby, zauważył, że świat medialny stanowi jedną z wielkich sił modelujących świat. Dlatego odpowiedzialność dziennikarzy jest nie do przecenienia. Niewiele zawodów „wymaga równie dużej energii, poświęcenia, całkowitego oddania i odpowiedzialności, ale jednocześnie mało jest zawodów, które mają tak silny wpływ na losy ludzkości”¹². Papież, zwracając uwagę na etos dziennikarski, podkreślał konieczność utrzymania niezależności od wszelkich nacisków. W tym kontekście przestrzegał świat medialny przed flirtowaniem ze światem polityki, gdyż „nieodzowna wolność informacji i uprawniona niezależność mediów od polityki oraz grup reprezentujących własne interesy będzie prowadzić nie do bezkrytycznej izolacji pracy medialnej, lecz do zakotwiczenia jej w prawdzie i sprawiedliwości, które dalece wykraczają poza ramy poszczególnego człowieka i dane okoliczności”¹³. Niewątpliwie papieskie słowa stanowią ideał, do którego należy nieustannie dążyć. Jednak życie od tego ideału jest dalekie. Chodzi o to, że dziennikarz podlega różnym presjom, a jedną z nich jest pisanie według życzenia pracodawcy¹⁴. Z tej racji Ryszard Kapuściński wspominał, że „nasz zawód to ciągła walka pomiędzy marzeniami, pragnieniem niezależności a rzeczywistymi sytuacjami, które zmuszają nas do respektowania interesów, poglądów i oczekiwań naszego wydawcy”¹⁵. Jednak mimo tego, określone obowiązki wobec prawdy, dobra wspólnego i odbiorców wytyczają drogę dziennikarskiej służby¹⁶.

⁹ Por. R. Kapuściński, dz.cyt., 20–21.

¹⁰ J. Chrapek, *Świat, zbawienie i telewizja. Z biskupem Janem Chrapkiem rozmawiają Barbara Czajkowska i Dorota Maciejewska*, Katowice 2001, 154–155.

¹¹ Por. D. McQual, *Teoria komunikowania masowego*, Warszawa 2008, 290.

¹² Jan Paweł II, *Rodzina wobec środków społecznego przekazu. Orędzie na XIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1980*, w: DZ4, 870.

¹³ Jan Paweł II, *Działać „zgodnie z sumieniem”, aby ugruntować wolność informacji w prawdzie. Do dziennikarzy radia (RFN 29.09.1986)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, zebrał i opracował ks. A. Lewek, Warszawa 2008, 356.

¹⁴ Por. R. Kapuściński, dz.cyt., 36–37.

¹⁵ Tamże, 37.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu...*, w: DZ4, 880.

2.3. KŁOPOTY Z DOBREM WSPÓLNYM

Od dziennikarzy w sposób szczególny wymaga się „autentycznej służby dobru wspólnemu – dobru, które nie ogranicza się do ochrony interesów określonej grupy czy narodu, lecz obejmuje potrzeby i interesy wszystkich, dobro całej rodziny ludzkiej”¹⁷. Z tej racji, media, mając ogromne możliwości kształtowania poglądów i postaw, są zobowiązane do wspierania pozytywnych wzorców życia i wspomagania dobra w każdej postaci¹⁸.

Czym jednak jest dobro wspólne? Otóż jest „sumą takich warunków życia społecznego, w jakich ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć własną doskonałość”¹⁹. Należy jednak podkreślić, że trudno jest precyzyjnie zdefiniować, czym tak właściwie jest „suma takich warunków”, gdyż społeczności ludzkie są zróżnicowane, a występujące sytuacje są kształtowane przez okoliczności miejsca i czasu²⁰. Dlatego już papież Jan XXIII podkreślał, że „prawdziwe dobro wspólne polega przede wszystkim na poszanowaniu praw i obowiązków osoby ludzkiej”²¹. Zatem podstawowym prawem staje się prawo do informacji, które pozwala na pełniejszą znajomość życia społeczeństwa. Oznacza to, że dziennikarze mogą skutecznie „przyczynić się do ogólnego dobra i wspólnie łatwiej wpływać na szeroki postęp całego społeczeństwa. Istnieje więc w społeczności ludzkiej prawo do informacji o tym, o czym ludzie, czy to pojedynczy, czy zespoleni w społeczności, powinni by wiedzieć odpowiednio do warunków każdego”²².

3. JAN PAWEŁ II O MIŁOSIERDZIU

W Encyklice *Dives in misericordia* papież przypomniał, że objawieniem miłosierdzia stała się tajemnica paschalna. Niesie ona w sobie miłość potężniejszą od śmierci, grzechu i zła. Miłość, która podnosi człowieka z największych życiowych upadków i wyzwala z wszelkich zagrożeń²³. Oznacza to, że miłosierdzie jest czynnikiem kształtującym relacje międzyludzkie. W tym kontekście zostaną omówione: rozumienie miłosierdzia, informacja miłosierdziem, a także przebaczenie i pojednanie.

¹⁷ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie wzajemnego zrozumienia między narodami. Orędzie na XXXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2005*, w: DZ4, 948.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Media w rodzinie: ryzyko i bogactwo. Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2004*, w: DZ4, 946.

¹⁹ Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, nr 58.

²⁰ Por. W. Piwowarski, *ABC katolickiej nauki społecznej*, Legnica 1998, 81–82.

²¹ Jan XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, nr 60.

²² Sobór Watykański II, *Inter mirifica. Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli (4.12.1963)*, nr 5.

²³ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, nr 15.

3.1. ROZUMIENIE MIŁOSIERDZIA

Samo pojęcie „miłosierdzie” jest pełną miłości odpowiedzią na spotkane zło materialne i duchowe²⁴. Oznacza taką postawę, która pozwala zrozumieć, że „miłość staje się miłosierdziem wówczas, gdy wypada jej przekroczyć ścisłą miarę sprawiedliwości, ścisłą, a czasem nazbyt wąską”²⁵. Dlatego „w swoim właściwym i pełnym kształcie miłosierdzie objawia się jako dowartościowywanie, jako podniesienie w górę, jako wydobywanie dobra spod wszelkich nawarstwień zła, które jest w świecie i w człowieku”²⁶. Dzieje się tak dlatego, że osoba czyniąca miłosierdzie wierzy, że wszystko jest jeszcze do uratowania, że nie wszystko zostało stracone, że można jeszcze zawrócić. Oznacza to, że miłosierdzie jest bólem, ale bólem nadziei²⁷. Ów ból nadziei doskonale przejawia się w opowiadaniu o faryzeuszu i celniku. Kontynuując tę myśl, Benedykt XVI dopowie, że faryzeusz wpatrzony jest w siebie, Boga nie zauważa, a nawet go nie potrzebuje, gdyż sam potrafi zadbać o swoje interesy. W spotkaniu faryzeusza z Bogiem nie istnieje żadna więź. Co więcej, autentyczna więź z Bogiem utrudniałaby działanie²⁸. Faryzeusz zapisał swoją religijność jak nuty na papierze. Ale tej wiary nie potrafił z siebie wyśpiewać, gdyż wiary w jego sercu nie było. Co więcej, w jego sercu nie było miłości²⁹. Natomiast celnik postrzega siebie i swoje życie z perspektywy Bożego daru i Bożej dobroci. Patrząc na Boga, uświadamia sobie, że Bóg jest mu potrzebny³⁰. W ten sposób rodzi się autentyczny etos, który jest pokorą, a pokora polega na prawdzie. Pokora „nie polega na tym, żeby uniażać samego siebie, iść przez świat i przeproszać na każdym kroku, że się istnieje. Pokora polega na tym, że człowiek wie, kim jest, ma tego świadomość i nie udaje kogoś innego”³¹. Z tej racji miłosierdzie nazywane jest łaskawą miłością, która zdolna jest przywrócić człowieka samemu człowiekowi³².

3.2. INFORMACJA MIŁOSIERDZIEM

Jan Paweł II stwierdził, że dziennikarze w swojej pracy kierują się strategią informacji. Strategia ta ma wpływ na kształtowanie społeczeństwa poinformowanego, do którego należy się w dobrym i złym³³. Z tej racji powstaje pytanie o powód informowania. Kardynał John Patrick Foley, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu z okresu pontyfikatu Jana Pawła II, stawiał pytanie

²⁴ Por. J. Nagórny, *Miłosierdzie*, w: *Jan Paweł II. Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom 2005, 319.

²⁵ Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, nr 5.

²⁶ Tamże, nr 6.

²⁷ Por. J. Tischner, *Drogi i bezdroża miłosierdzia*. Kraków 1999, 22.

²⁸ Por. Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu*, t. 1: *Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, Kraków 2007, 62.

²⁹ Por. J. Tischner, *Wiara ze słuchania. Kazania starszodeckie 1980–1992* Kraków 2009, 169.

³⁰ Por. Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu...*, dz.cyt., 62–63.

³¹ J. Tischner, *Wiara ze słuchania...*, dz.cyt., 317.

³² Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, nr14.

³³ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XXI Światowy Dzień Społecznego Przekazu – 1987*, w: DZ4, 894.

wprost: „Dlaczego to robisz? Czy po to, żeby zarobić na życie, czy żeby zostać gwiazdą mediów? A może robisz to, żeby służyć społeczeństwu oraz swemu Panu?”³⁴. Pytania te są niezwykle istotne, gdyż coraz częściej liczy się nie to, co prawdziwe, lecz to, co łatwiejsze do sprzedania. Nastąpiła rewolucja kulturalna, polegająca na zamianie kryteriów, z prawdy na atrakcyjność i sprzedajność. Chodzi więc o szybkość i barwność. Dochodzi to tego, że szef już nie pyta, czy coś jest prawdą, lecz o to, czy to coś da się sprzedać, gdyż za tym idzie reklama i wielkie pieniądze³⁵. Tymczasem Jan Paweł II podkreśla, że cechą prawdziwej informacji jest miłosierdzie, a przejawem miłosierdzia w informacji jest wspieranie ludzkiej godności. Dlatego Jan Paweł II apelował do świata mediów: „Czy to w wiadomościach, czy w dramacie, czy to w piosence, czy opowiadaniu, macie za zadanie szanować to, co ludzkie i doceniać to, co dobre. Istoty ludzkie nie mogą nigdy być pogardzane ze względu na ograniczenia, wady, zaburzenia, a nawet grzechy”³⁶. Chodzi o to, że dziennikarze z jednej strony powołani są do nieprzejednanej krytyki rozpowszechnionych patologii i parodii, a z drugiej strony winni wyzwalać prawdziwą nadzieję dającą życie³⁷.

3.3. PRZEBACZENIE I POJEDNANIE

Naturalną funkcją mediów jest komunikowanie pewnych treści. Oznacza to, że treść przekazu determinuje sam przekaz. Oznacza to także, iż trzeba nieustannie rozbudzać u dziennikarzy poczucie odpowiedzialności, a u odbiorców krytyczny zmysł dostarczanych informacji³⁸. Jednym z przejawów odpowiedzialnego przekazu jest promowanie postaw przebaczenia i pojednania. Przebaczenie jest jedną z najważniejszych kwestii w przepowiadaniu Kościoła i środkiem do zalecenia powstałych ran. Statystycznie – w samym tylko przepowiadaniu Jana Pawła II – wyróżnia się 94 wystąpienia, w których nastąpiło historyczne uznanie win Kościoła, a w 25 z nich papież wprost prosił o przebaczenie³⁹. Czym zatem jest przebaczenie? Otóż jest drogą do pojednania, które oparte jest na prawdzie. Z tej racji przebaczenie nie może być rezygnacją z wymogów sprawiedliwości⁴⁰.

Według Jana Pawła II bez powiązania sprawiedliwości z przebaczeniem nie jest możliwe na dłuższą metę całkowite przywrócenie zniszczonego porządku. Choć przebaczenie może wydawać się słabością, to jednak, wymagając heroizmu, zapewnia długotrwałe pokojowe współżycie. Oznacza to, że głównym celem przebacze-

³⁴ J.P. Foley, *Bóg w globalnej wiosce. W rozmowie z Ulrichem Bobingerem*, tłum. M. Rodkiewicz, Kraków 2002, 32.

³⁵ Por. R. Kapuściński, dz.cyt., 127–128.

³⁶ Jan Paweł II, *Bądźcie współpracownikami prawdy w służbie sprawiedliwości i miłości (Do pracowników mass mediów (Los Angeles, 15.09.1987))*. w: *Media i dziennikarstwo...*, dz.cyt., 425.

³⁷ Por. Benedykt XVI, *Patrzeć na Chrystusa*. Kraków 2005, 49.

³⁸ Por. Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu pomostem pomiędzy wiarą i kulturą. Orędzie na XVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1984*, w: DZ4, 883.

³⁹ Por. P. Mazurkiewicz, *Przebaczenie jako kategoria polityczna w nauczaniu Jana Pawła II*, *Społeczeństwo* 2005, nr 2, 208.

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia*, nr 14.

nia staje się właściwie pojęta sprawiedliwość. Domaga się ona zadośćuczynienia, naprawienia zgorzenia i wyrządzonych krzywd. W obliczu winy jako siły siejącej zniszczenie, „przebaczenie coś człowieka kosztuje – najpierw tego, który przebacza. Musi on najpierw doznane zło w sobie pokonać, niejako je w sobie spalić i przez to odnowić siebie samego, tak żeby mógł następnie – w tym procesie transformacji, wewnętrznego oczyszczenia – przyjąć drugiego, winnego; przez wycierpienie tego zła i pokonanie obydwoj się odnowią”⁴¹. Wówczas „śmiercionośna rutyna odwetu musi ustąpić miejsca wyzwalającej nowości przebaczenia”⁴².

Na strukturę aktu przebaczenia składa się „oczyszczenie pamięci” i poszanowanie odmienności. „Oczyszczenie pamięci” polega na odczytaniu doznanych ran w nowym duchu, *uczyc się właśnie z bolesnych doświadczeń, że tylko miłość buduje, a nienawiść niesie zniszczenie i ruinę*⁴³. Ofiarowanie przebaczenia przerywa spirale nienawiści, nadaje ludzkim relacjom nową jakość⁴⁴ i prowadzi do pojednania. Tym sposobem droga do „skruchy i rehabilitacji musi być zawsze otwarta”⁴⁵. Nieprzypadkowo więc Jan Paweł II, zwracając się do dziennikarzy, podkreślił potrzebę promowania postawy miłosierdzia, które „koi ludzkie umysły i serca i rodzi pokój”⁴⁶.

4. MEDIA W SŁUŻBIE MIŁOSIERDZIA

Nie ulega wątpliwości, że świat mediów nie może być obojętny na zagadnienie miłosierdzia. Jest on wezwany do wyrażania go w swoich codziennych przekazach. W tej perspektywie uprzywilejowana pozycja świata dziennikarskiego zobowiązuje do „zabierania głosu ponad interesami czysto komercyjnymi i do służenia prawdziwym potrzebom i prawdziwemu dobrobytowi społeczeństwa”⁴⁷. W tym kontekście zostaną przedstawione: budowanie zaufania, zaangażowanie na rzecz prawdy i piękna i powołanie do wolności.

4.1. BUDOWANIE ZAUFANIA

Jednym z przejawów budowy społeczeństwa miłosiernego jest dowartościowanie społecznego zaufania. Mentalność pokojowa może być budowana jedynie na płaszczyźnie zaufania. W tym względzie „media są kluczowymi aktorami w dzisiejszym świecie i mają wielką rolę do odegrania w budowie tego zaufania. Ich siła polega na tym, że w ciągu kilku dni są w stanie spowodować pozytywne lub

⁴¹ Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu...*, dz.cyt., 139.

⁴² Jan Paweł II, *Przebacz, a zaznasz pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju – 1997*, w: DZ4, nr 5.

⁴³ Tamże, nr 3.

⁴⁴ Por. Jan Paweł II, *Przebaczenie drogą do pokoju. Orędzie na Wielki Post – 2001*, w: DZ5, 63.

⁴⁵ Jan Paweł II, *Przebacz, a zaznasz pokoju. Orędzie na XXX Światowy Dzień Pokoju – 1997*, w: DZ4, 796.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle „Pacem in terris”*. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2003, w: DZ4, 942.

⁴⁷ Tamże.

negatywne publiczne reakcje na wydarzenia, zgodnie z własnymi intencjami”⁴⁸. Klasycznym przykładem może być wpływ telewizji amerykańskiej na przerwanie zbrojnej interwencji wojsk amerykańskich w Somalii. Wystarczyło pokazać w przekazach medialnych bezczeszczenie na ulicy zwłok amerykańskiego żołnierza, aby wywołać szok i spowodować protesty społeczne w Ameryce, w wyniku których przerwano interwencję i wycofano żołnierzy⁴⁹.

Mając na uwadze zaufanie, Jan Paweł II w przemówieniu do Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu podkreślił, że ważne jest, aby dziennikarze byli „ludźmi uczciwymi i moralnie zdrowymi – godnymi szacunku, jakiego doznają, i zaufania, jakim są darzeni. Krótko mówiąc, powinni oni wzbogacać świat swymi umiejętnościami i talentem, ale także swą dobrocią”⁵⁰. Oznacza to, że dobre dziennikarstwo – wzbudzające zaufanie – może realizować jedynie człowiek dobry. Człowiek zły nie może być dobrym dziennikarzem. Jedynie człowiek dobry jest w stanie pojąć trudności innych, wczuć się w tragedie, zrozumieć intencje, wiarę i zainteresowania⁵¹.

4.2. ZAANGAŻOWANIE NA RZECZ PRAWDY I PIĘKNA

Jan Paweł II stwierdził, że moralnym wyzwaniem każdej komunikacji „jest poszanowanie prawdy i służba prawdzie. Dla międzyludzkiej komunikacji niezbędna jest wolność poszukiwania i mówienia prawdy. Media mają pod tym względem niezastąpioną odpowiedzialność, gdyż są nowoczesnym forum, na którym następuje rozpowszechnianie idei i gdzie ludzie mogą wzrastać we wzajemnym zrozumieniu i solidarności”⁵². Oznacza to, że życie w prawdzie nie polega jedynie na mówieniu prawdy, a unikaniu kłamstwa, ale nade wszystko na wewnętrznej otwartości wobec innych, jego potrzeb i wierności w relacji do nich⁵³. W tej perspektywie pracownicy mediów mają obowiązek przedstawiać rzetelną prawdę, bez retuszy i przemilczeń. Podejmowanie trudnych tematów jest konkretnym zadaniem, które nie może jednak przybierać posmaku sensacji. Dlatego, pisząc o telewizji, Jan Paweł II podkreślił, że musi ona podejmować trudne kwestie „takie jak słabość i grzech oraz ich konsekwencje w życiu jednostek i społeczeństwa, niedostatki instytucji społecznych, w tym także władzy i religii, fundamentalne pytania o sens życia. Powinna podchodzić do nich w sposób odpowiedzialny – nie goniąc za sensacją, ale troszcząc się

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Por. R. Kapuściński, dz.cyt., 135.

⁵⁰ Jan Paweł II, *Media wielką szansą dla ewangelizacji. Przemówienie do Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu (20.03.1992)*, w: *Media i dziennikarstwo...*, dz.cyt., 205, J. Kulig, *Posłannictwo twórców przekazu medialnego w świetle nauczania Jana Pawła II*, Lublin 2010; S. Mordarski, *Media w działaniu. Funkcjonowanie środków społecznego przekazu w świetle nauczania Kościoła*, Kraków–Sandomierz 2007.

⁵¹ Por. R. Kapuściński, dz.cyt., 21.

⁵² Jan Paweł II. *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle „Pacem in terris”*. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2003, w: DZ4, 941.

⁵³ Por. Jan Paweł II. *Encyklika Veritatis splendor*, nr 95.

szczerze o dobro społeczeństwa i dbając o skrupulatne przekazywanie prawdy”⁵⁴. Oznacza to – jak dopowie papież Franciszek – że ten, kto szuka prawdy, jest po prostu pokorny, dobrotliwy, a przez ten fakt piękny⁵⁵.

Zdolnością rozpoznawania prawdy jest sumienie, które staje się „świadectwem o prawości lub niegodziwości człowieka składanym samemu człowiekowi, ale zarazem – a nawet przede wszystkim – jest świadectwem samego Boga, którego głos i sąd przenikają wewnątrz człowieka aż do tajników jego duszy przywołując go do posłuszeństwa”⁵⁶. Dlatego należy zauważyć, że miarą sumienia grup społecznych, w tym dziennikarzy, pozostaje jego nieprzełamalność, gdyż przewaga nieprzekupnych głosów sumienia – nie tylko chroni przed podstępem – ale nade wszystko otwiera szeroką perspektywę nowego początku⁵⁷.

4.3. POWOŁANIE DO WOLNOŚCI

Media są zobowiązane do służenia wolności. Nie mogą jednak zapominać o istotnej zależności między prawdą a wolnością. Chodzi o to, że uchylając się „przed prawdą, rezygnujemy z zaangażowania się w coś ważnego i w końcu postanawiamy nie wybierać. W ten sposób rezygnujemy zarazem z własnej odpowiedzialności, z bycia autentycznie wolnymi”⁵⁸. Tymczasem wolność stanowi podstawę pokoju. Jeżeli więc media chcą prawdziwie służyć wolności, to same muszą być wolne „i w sposób właściwy korzystać z tej wolności”⁵⁹. Wolność komunikacji jest prawem nienaruszalnym, gwarantującym możliwość wypowiedzania się w zgodzie z własnym sumieniem. Wolność dziennikarska pozwala – za pośrednictwem jasnego i zrozumiałego języka – *stawić czoła problemom naszych czasów w całej ich złożoności*⁶⁰. Dlatego pracownicy środków przekazu – jeżeli chcą być wolni – zobowiązani są do postępowania w zgodzie z sumieniem. Dodatkowo muszą skutecznie opierać się wszelkim naciskom dopasowania prawdy do potrzeby chwili i doraźnych korzyści, czy zapotrzebowań świata polityki i biznesu. Toteż w świecie pluralizmu informacji i postaw, które „znamionuje nie mająca precedensu rewolucja technologiczna, jest oczywiste, że środki społecznego przekazu – jeśli są używane do niewłaściwych celów, lub co gorsza, dostosowane do logiki jakiegokolwiek władzy, mogą powodować dalsze i jeszcze głębsze uszkodzenia tkanki łączącej społeczeństwo”⁶¹.

⁵⁴ Jan Paweł II, *Telewizja w rodzinie: kryteria właściwego wyboru programów. Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1994*, w: DZ4, 915.

⁵⁵ Por. Franciszek, *Prawdziwa władza jest służbą*. Kraków 2013, 401–403.

⁵⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor*, nr 58.

⁵⁷ Por. J. Krucina, *Sumienie społeczeństwa*, Wrocław 1995, 210.

⁵⁸ J. Navarro-Valls, *Rzecznik: krok w krok za Janem Pawłem II*, Warszawa 2009, 200.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle „Pacem in terris”*. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2003, w: DZ4, 942.

⁶⁰ Jan Paweł II, *Prawda musi być źródłem i kryterium wolności także w informacji. Do katolickiej Unii Prasy Włoskiej (10.02.1989)*, w: *Media i dziennikarstwo...*, dz.cyt., 266.

⁶¹ Jan Paweł II, *Misja dziennikarza wymaga kompetencji zawodowej i odpowiedzialności moralnej. Do 1200 dziennikarzy z różnych organizacji (27.01.1984)*, w: *Media i dziennikarstwo...*, dz.cyt., 249.

5. ZAKOŃCZENIE

Reasumując, należy stwierdzić, że media mogą być świetną płaszczyzną promocji miłosierdzia w świecie. Ze względu na powołanie, dziennikarze z natury rzeczy zobligowani są do bycia strażnikami prawdy, sprawiedliwości, wolności i miłości. Dopiero bowiem przez ich pryzmat można stawać się młosiernym w procesie budowania ładu społecznego. Z tej racji Kościół – zamiast się obrażać na środki społecznego przekazu – zobowiązany jest do uwalniania się od swej własnej sekularyzacji, stając się na nowo otwarty na Boga i świat. Jedynie żywe świadectwo zjednuje ludzi, w tym także świat mediów. Wówczas prawdziwa wolność jest zawsze wolnością w służbie dobra z uwzględnieniem miłosierdzia⁶².

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Jan Paweł II, *Il Rapido sviluppo. List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu* (24.01.2005), Watykan 2005.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia* (1980), w: *Dzieła zebrane*, t. 1: *Encykliki*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2006.
- Jan Paweł II, *Rodzina wobec środków społecznego przekazu. Orędzie na XIV Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1980*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Środki Społecznego Przekazu w służbie pokoju. Orędzie na XVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1983*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu pomostem pomiędzy wiarą i kulturą. Orędzie na XVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1984*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie sprawiedliwości i pokoju. Orędzie na XXI Światowy Dzień Społecznego Przekazu – 1987*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Rola kaset magnetofonowych i magnetowidowych w kształtowaniu kultury i sumienia. Orędzie na XXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1993*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Telewizja w rodzinie: kryteria właściwego wyboru programów. Orędzie na XXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 1994*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Przebacz, a zaznasz pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju – 1997*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.

⁶² Por. J. Tischner, J. Żakowski. *Tischner czyta Katechizm*, Kraków 2009, 142.

- Jan Paweł II, *Przebaczenie drogą do pokoju. Orędzie na Wielki Post – 2001*, w: Jan Paweł II, t. 5: *Orędzia, przesłania, przemówienia okolicznościowe*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie autentycznego pokoju w świetle Pacem in terris. Orędzie na XXXVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2003*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Media w rodzinie: ryzyko i bogactwo. Orędzie na XXXVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2004*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie wzajemnego zrozumienia między narodami. Orędzie na XXXIX Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu – 2005*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje Apostolskie, Listy Motu Proprio i Bullle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik i in., Kraków: Wydawnictwo M 2007.
- Jan Paweł II, *Misja dziennikarza wymaga kompetencji zawodowej i odpowiedzialności moralnej. Do 1200 dziennikarzy z różnych organizacji (27.01.1984)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, zebrał i opracował ks. A. Lewek, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2008.
- Jan Paweł II, *Działać „zgodnie z sumieniem”, aby ugruntować wolność informacji w prawdzie. Do dziennikarzy radia (RFN 29.09.1986)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, zebrał i opracował ks. A. Lewek, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2008.
- Jan Paweł II, *Bądźcie współpracownikami prawdy w służbie sprawiedliwości i miłości. Do pracowników mass mediów (Los Angeles, 15.09.1987)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, zebrał i opracował ks. A. Lewek, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2008.
- Jan Paweł II, *Prawda musi być źródłem i kryterium wolności także w informacji. Do katolickiej Unii Prasy Włoskiej (10.02.1989)*, w: *Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II*, zebrał i opracował ks. A. Lewek, Warszawa: Instytut Papieża Jana Pawła II 2008.
- Franciszek, *Prawdziwa władza jest służbą*, Kraków: Wydawnictwo Esprit 2013.
- Franciszek, *Służba Kościołowi powszechnemu i Kościołom partykularnym. Bożonarodzeniowe spotkanie z Kurią Rzymską (21.12.2013)*, L'Osservatore Romano (wyd. polskie) 35 (2014), nr 2, 14–15.

Literatura pomocnicza

- Chrapek J., *Świat, zbawienie i telewizja. Z biskupem Janem Chrapkiem rozmawiają Barbara Czajkowska i Dorota Maciejewska*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2001.
- Foley J.P., *Bóg w globalnej wiosce. W rozmowie z Ulrichem Bobingerem*, tłum. z ang. M. Rodkiewicz, Kraków: Wydawnictwo M 2002.
- Kapuściński R., *Autoportret reportera*, Kraków: Znak 2003.
- Krucina J., *Sumienie społeczeństwa*, Wrocław: Wydawnictwo Archidiecezjalne 1995.
- Kulig J., *Posłannictwo twórców przekazu medialnego w świetle nauczania Jana Pawła II*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010.
- Mazurkiewicz P., *Przebaczenie jako kategoria polityczna w nauczaniu Jana Pawła II*, *Społeczeństwo* 2005, nr 2, 207–227.
- McQual D., *Teoria komunikowania masowego*, tłum. z ang. M. Bucholc, A. Szulżycka, Warszawa: PWN 2008.
- Mordarski S., *Media w działaniu. Funkcjonowanie środków społecznego przekazu w świetle nauczania Kościoła*, Kraków – Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2007.
- Nagórny J., *Miłosierdzie*, w: Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom: POLWEN 2005, 319–327.
- Navarro-Valls J., *Rzecznik: krok w krok za Janem Pawłem II*, tłum. z wł. K. Stopa, Warszawa: Fron-da 2010.

- Piwowarski W., *ABC katolickiej nauki społecznej*, Legnica: Duszpasterstwo Ludzi Pracy „90” 1998.
Tischner J., *Polska jest Ojczyzną*, Paris: Ed. du Dialogue 1981.
Tischner J., *Drogi i bezdroża miłosierdzia*, Kraków: Wydawnictwo AA – Wydawnictwo M 1999.
Tischner J., *Wiara ze słuchania. Kazania starsządeckie 1980–1992*, Kraków: Znak 2009.
Tischner J., Żakowski J., *Tischner czyta Katechizm*, Kraków: Znak 2009.

ROLE OF MASS MEDIA IN THE SERVICE OF MERCY BASED ON THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Summary

In the teaching of Pope John Paul II media can become an excellent platform for the promotion of mercy worldwide. Due to their vocation journalists are obligated to guard the truth, freedom and love. On the basis of those values mercy can be promoted. For that reason the Church – instead of feeling offended by mass media – should free herself from her own laicization and should become open again to God and the world. Only genuine witness convinces people and mass media.

Key words: journalistic ethos, professionalism, independence, common good

Nota o Autorze

Ksiądz **Robert NĘCEK** – prezbiter archidiecezji krakowskiej, doktor habilitowany nauk społecznych, kierownik Katedry Edukacji Medialnej w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, dwukrotnie otrzymał nagrodę rektorską UPJP2 za wybitne osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne (2010, 2017). Autor książki *L'educazione mediale nell'insegnamento sociale di Papa Francesco* (Prefazione del Cardinale Luis Hector Villalba, IF Press 2016). Laureat Feniksa Specjalnego 2017 za książkę *Edukacja medialna w nauczaniu społecznym papieża Franciszka*. Od 2010 r. jest konsultorem Rady ds. Środków Społecznego Przekazu Konferencji Episkopatu Polski. Od 2018 r. zasiada w Radzie Programowej „Gościa Niedzielnego”.
Kontakt e-mail: robert.neczek@upjp2.edu.pl